

Володимир Бурега

**Невідома розвідка професора
Київської духовної академії П. П. Кудрявцева
про поховання у соборі Києво-Братського монастиря**

Публікація вводить до наукового обігу рукопис професора Київської духовної академії Петра Кудрявцева, присвячений похованням, що були виявлені у 1878–1879 р. під підлогою Богоявленського собору Києво-Братського монастиря. Під час заміни підлоги намісник монастиря спустився у підпомістя собору, де знайшов два раніше невідомих поховання. В одній труні було тіло у священному облаченні та митрі, другу труну, кам'яну, намісник вирішив не відкривати та не оглядати. Інформацію про ці поховання Петро Кудрявцев отримав від не названого ним знавця київської старовини у 1920-ті рр. За його припущенням, у першій із трун був похований відомий церковний діяч XVII ст. митрополит Газький Паїсій Лігарид, а кам'яна труна могла належати гетьманові Петру Сагайдачному. Обидва поховання було здійснено в Братському монастирі ще до спорудження мурованого Богоявленського собору. Ймовірно, під час будівництва собору обидві могили опинилися у його межах — у підпіллі. Ці поховання ніколи не досліджувалися та були втрачені під час знищення собору у 1935 р. Наведене у додатку повідомлення Кудрявцев зробив на одному із засідань Комісії Києва і Правобережної України, що діяла при Історичній секції Всеукраїнської Академії наук упродовж 1924–1931 рр. Рукопис нині зберігається в архіві Московської духовної академії.

Ключові слова: Київська духовна академія, Києво-Братський монастир, Московська духовна академія, Петро Кудрявцев, Всеукраїнська Академія наук, Паїсій Лігарид, Петро Сагайдачний, київський некрополь, митра, труна.

Професор Київської духовної академії Петро Павлович Кудрявцев (1868–1940) залишив помітний творчий доробок в історико-філософській, релігійно-публіцистичній та літературознавчій царинах.

Укладений ним самим список його друкованих праць налічує 246 позицій¹. При цьому вагома частка творчого доробку Кудрявцева залишається не введеною до наукового обігу, зокрема його численні роботи 1920–1930-х рр., які збереглися лише в рукописах.

У післяреволюційний період Петро Кудрявцев обіймав кафедру філософії у Таврійському університеті в Симферополі (1919–1921), працював викладачем російської мови та літератури в київській трудовій школі № 33 (1922–1934), брав участь у роботі Київської православної богословської академії (1922–1924), співробітничав із Всеукраїнською Академією наук [далі — ВУАН] (1919–1931). Після виходу на пенсію (у 1934 р.) він працював рахівником в Управлінні водного транспорту у Києві, пізніше — лаборантом-діловодом агрохімічної лабораторії Українського науково-дослідного інституту соціалістичного землеробства².

Протягом 1920–1930-х рр. професор майже не мав можливості друкуватися. У щойно згаданому бібліографічному списку (див. прим. № 1) за період після 1918 р. фіксується лише сім його публікацій (одну з них датовано 1927-м, чотири — 1929-м і дві — 1931-м роками). Усі вони були оприлюднені у виданнях ВУАН, а від 1931 р. й до кінця життя Кудрявцев не зміг надрукувати жодного рядка. Разом з тим він активно працював майже до останніх днів життя³. Ним було написано кілька мемуарних праць (зокрема, спогади про власне дитинство⁴, про архієпископа Антонія (Храповицького)⁵ та протоієрея Костянтина Агеєва⁶). Йому належать також кілька

¹ «Библиография печатных работ профессора Киевской духовной академии Петра Павловича Кудрявцева» [Машинопис, б. д.] (Архив Московской духовной академии [далі — Архив МДА], папка 92)

² Людмила Пастушенко, «Кудрявцев Петро Павлович», в *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія у 2-х томах*, упоряд. і наук. ред. М. Л. Ткачук [далі — *КДА в іменах*] (Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015), 1 (А–К): 729–735.

³ Мені пощастило бачити записи, зроблені Петром Кудрявцевим наприкінці 1939 — на початку 1940 рр.

⁴ Петр Кудрявцев, «Мемуары» [Рукопись, 1919–1939 гг.] (Архив МДА, папка 86, тетради 1–6; папка 89, тетради 8–11).

⁵ Там само, папка 112, материал IV, тетради 1, 2. В архівному описі папки цей текст помилково позначений як «Воспоминания о Киевской духовной академии».

⁶ Петр Кудрявцев, «О друге» [Рукопись, 1932 г.] (Там само, папка 93).

розлогіх біографічних нарисів (про єпископа Філарета (Філаретова)⁷, архимандрита Єпифанія (Ізбицького)⁸, протоієрея Матвія Петровича Соколова⁹), а також бібліографічні списки праць професорів КДА І. Г. Малишевського та П. О. Терновського¹⁰. Низку статей історичного та краєзнавчого характеру Кудрявцев підготував для не здійснених видань ВУАН. Він також займався укладанням переліку випускників КДА за 1819–1918 рр.¹¹, збирав біо-бібліографічні матеріали про вихованців та викладачів КДА¹² й інші документи з історії Академії¹³, постійно робив нотатки з історії філософії та літератури. Рукописна спадщина Кудрявцева післяреволюційного періоду поки що не стала предметом спеціального аналізу.

Рукописи професора після його смерті зберігала його дружина. Ймовірно, від неї частина цих матеріалів, а також книг з особистої бібліотеки Кудрявцева потрапила до київського протоієрея Сергія Петровича Афонського (1889–1963)¹⁴. Очевидно, Афонський, випускник КДА, який у радянські часи підтримував зв'язки з київським духовно-академічним середовищем, збирав матеріали, пов'язані з Академією та її професорами. Після смерті Афонського його син Сергій Сергійович Афонський передав зібрану батьком колекцію книг та рукописів до архіву МДА (обставини цього дарування поки що також залишаються не вивченими). Ще одна частина рукописної спадщини Петра Кудрявцева потрапила до щойно згада-

⁷ Петр Кудрявцев, «Ректор Киевской духовной академии, архимандрит, с 187...-го года епископ Филарет Филаретов» [Рукопись, 1939 г.] (Там само, папка 90).

⁸ Петр Кудрявцев, «Архимандрит Епифаний Избицкий. История одной не совсем обычной жизни» [Рукопись, 1924, 1931 гг.] (Там само, папка 112, материал VII).

⁹ Петр Кудрявцев, «Матвей Петрович Соколов, студент XXXV-го курса (1878–1882). † 23 (10) /XII 1936» [Рукопись, 1937 г.] (Там само, папка 112, материал I).

¹⁰ Там само, папка 101, материалы I, V.

¹¹ Там само, папка 101, материалы VI, VII.

¹² Там само, папка 109, материалы XIII.

¹³ «Материалы для истории Киевской духовной академии, собранные студентом XLV-го курса Петром Павловичем Кудрявцевым. Часть VI» [Рукопись, 1937 г.] (Там само, папка 112, материал V).

¹⁴ Див. про нього: Марина Ткачук, «Афонський Сергій Петрович», в *КДА в іменах*, 1 (А–К): 193–195.

ного архіву від його доньки Катерини Кудрявцевої¹⁵, де на сьогодні зберігається найвагоміша частка наукової спадщини професора.

Ці матеріали довгий час залишалися поза увагою дослідників. Улітку 2017 р. авторові цих рядків з дозволу ректора МДА архієпископа Верейського Євгенія (Решетнікова) та за сприяння завідувача бібліотеки МДА ігумена Діонісія (Шльонова)¹⁶ пощастило ознайомитися зі згаданими матеріалами. Власне під час роботи в архіві МДА мною було виявлено рукопис статті, яка пропонується увазі читачів «Київської Академії». Мова про папку № 109 під назвою «Проф. П. П. Кудрявцев. Статьи и монографии философского и религиозного характера. Из Архива С. Афонского папка 11», у якій, серед іншого, міститься рукопис «О некоторых погребениях под полом Великой церкви Братского монастыря». Як видно з назви папки, йдеться про матеріали, передані до МДА Сергієм Афонським.

Загалом у цій папці зберігається 26 рукописних та машинописних текстів, пронумерованих латинськими цифрами¹⁷. Частина з них — це рукописи статей, доповідей або лекцій Петра Кудрявцева з різних періодів його життя. Наприклад, рукопис «Эстетический кодекс Белинского (в формулировке Плеханова)» (матеріал XIV) містить позначку: «Полтава. 24/VI 11». Схоже, це план однієї з лекцій з історії російської літератури, які влітку 1911 р. професор читав на земських педагогічних загальноосвітніх курсах у Полтаві¹⁸. Рукопис «Основные типы мирозерцания» (матеріал II) — це текст лекції, виголошеної Кудрявцевим 25 січня 1920 р. у Таврійському університеті в Симферополі. Рукопис «Українознавство й візантінознавство» — це стаття, яку Кудрявцев планував помістити у «Візантологічному збірнику», що його готувала до друку Візан-

---

¹⁵ Детальніше див.: Марина Ткачук, Владимир Бурег, «Материалы к биографии профессора Киевской духовной академии П. П. Кудрявцева в Архиве Московской духовной академии: их предыстория и источниковедческий потенциал», *Труди КДА* 27 (2017): 154–175.

¹⁶ Від 2011 р. частина фондів Архіву МДА зберігається у бібліотеці.

¹⁷ Ймовірно, ця нумерація була зроблена або прот. С. Афонським, або співробітниками Архіву МДА.

¹⁸ Див.: Петр Кудрявцев, «Конспект лекций по Истории новой русской литературы (читанных на полтавских земских учительских курсах летом 1911 г.)», в *Отчет о земских учительских общеобразовательных курсах 1911 г. в Полтаве* (Полтава, 1911), 20–34.

тологічна комісія ВУАН (він сам очолював її від 5 лютого 1929 р.). Збірник, проте, не вийшов друком у зв'язку з ліквідацією Комісії на початку 1930 р. Статтю написано російською мовою, але назву в рукописі подано українською, а в Києві зберігся український переклад тексту із власноручними правками Кудрявцева¹⁹. Є в папці і матеріали філософського характеру, які відносяться до 1909–1910 рр. та пов'язані з викладацькою діяльністю професора в КДА. Врешті, авторство кількох матеріалів у папці 109, імовірно, не належить Кудрявцеву.

Рукопис «О некоторых погребениях под полом Великой церкви Братского монастыря» — це матеріал XV у цій папці. Текст власноручно написано Кудрявцевим синім чорнилом на окремих аркушах, обсяг рукопису — 7 сторінок (на 4 аркушах). Мова тексту російська, узгоджена з новим правописом, що його було запроваджено у 1918 р. Разом з тим є певні ознаки, що автор передбачав переклад тексту українською мовою. Наприклад, на с. 7 він пише: «Необходимо принять во внимание и те данные, какие собраны в книге М. Т. Мухина». Ідеться про книжку професора КДА Миколи Мухіна «Киево-Братский училищный монастырь. Исторический очерк» (К., 1893). Як бачимо, прізвище та ініціали Мухіна Кудрявцев подає українською (*рос.* Николай Феодосиевич Мухин, *укр.* Микола Теодосійович Мухін). Схоже, ця помітка мала захистити текст від можливих помилок перекладача.

Варто принагідно додати, що схожі ознаки є також у рукописі щойно згаданій статті «Українознавство й візантінознавство». Про цей текст достеменно відомо, що його готували до друку українською мовою. Хоч версію з папки № 109 написано російською мовою, але прізвища та ініціали професорів КДА наведено українською, зокрема: Малишевського («І. Г. Малишевський»; *рос.* Иван Игнатьевич Малышевский; *укр.* Іван Гнатович Малишевський), Терновського («П. О. Терновський»; *рос.* Филипп Алексеевич Терновский; *укр.* Пилип Олексійович Терновський), Петрова («М. І. Петров»; *рос.* Николай Иванович Петров; *укр.* Микола Іванович Петров) та ін. Українською також наведено назви структурних підрозділів ВУАН: «Культурно-історична та Етнографічна Комісія»

¹⁹ Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [далі — ІР НБУВ], ф. X, спр. 22883.

та ін. Цілком очевидно, що це також мало запобігати можливим помилкам перекладача. За свідченням доньки Кудрявцева Катерини Петрівни, її батько у 1920-х рр. легко оволодів українською мовою²⁰. Усі його публікації у виданнях ВУАН були українськомовними, проте, як бачимо, є підстави вважати, що первісно свої тексти він писав російською, після чого їх перекладали українською — найімовірніше, у ВУАН, а Кудрявцев ретельно переглядав переклад та власноручно вносив до нього уточнення чи доповнення також українською мовою²¹.

Рукопис «О некоторых погребениях под полом Великой церкви Братского монастыря» розпочинається словами: «Сообщаю то, что слышал по этому предмету от большого знатока Киево-братской старины» (с. 1 рукопису). Далі (с. 3) автор пише: «В результате я получил возможность поделиться этим сообщением с исследователями Киевского некрополя». Ці ремарки дозволяють припустити, що йдеться про текст повідомлення («сообщения»), що було виголошене Кудрявцевим на зібранні дослідників київського некрополя. Скоріш за все, воно пов'язане з його участю в роботі Комісії Києва і Правобережної України, створеної 1924 р. при Історичній секції ВУАН. Варто нагадати, що особливу увагу Комісія приділяла спадщині Київської академії. Зокрема, вже у 1924 р. Комісія «клопоталася про збереження старого академічного будинку на Подолі, його бібліотеки, рукописів та ін.»; планувалося також приділити особливу увагу вивченню «зверхньої і внутрішньої історії Старої Академії»²². Відомо, що в рамках Комісії працювала й група з дослідження та опису київського некрополя²³. Таким чином, історія Академії та Братського монастиря в роботі Комісії цілком могла поєднуватися і з вивченням монастирського некрополя. В розвідці Кудрявцева ці дві теми також поєднуються.

---

²⁰ «Воспоминания Екатерины Петровны Кудрявцевой о ее отце, бывшем профессоре Киевской духовной академии Петре Павловиче Кудрявцеве», публикация и примечания В. В. Бурегі и М. Л. Ткачук, *Труди КДА* 27 (2017): 197.

²¹ Див., наприклад: ІР НБУВ, ф. Х, спр. 22883, с. 12, 14–15.

²² «Комісія для дослідю Києва та Правобережжя» [Стаття для «Ювілейного збірника», машинопис, 1929 р.] (ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18670, арк. 6).

²³ Г. Вербиленко, «Комісії порайонного дослідження історії України при ВУАН: створення, функції, архів», *Проблеми історії України: факти, судження пошуки: міжвідомчий збірник науковий праць* 17 (2007): 53.

Відомо, що впродовж 1924–1929 рр. на засіданнях Комісії було виголошено близько 200 доповідей²⁴. Багато з них планували надрукувати у відповідному щорічнику, однак добитися створення власного друкованого органу Комісії не вдалося. У статті про її роботу, написаній 1929 р., було з жалем констатовано, що значна частина матеріалів «залишається, очікуючи, коли, нарешті, налагодиться видання щорічного збірника»²⁵. Найімовірніше, стаття Кудрявцева, виявлена в архіві МДА, належить якраз до тих матеріалів, що так і не дочекалися друку. Рукопис статті не датовано. Зміст тексту також не дає можливості встановити час його написання. Залишається припускати, що повідомлення було виголошене десь у проміжку між 1924–1930 рр., а відтак, на ці роки припадає і поява рукопису.

За змістом повідомлення Кудрявцева є письмовою фіксацією одного з сюжетів усної історії Братського монастиря. Автор розповідає, як у 1878–1879 рр., під час ремонту Богоявленського монастирського собору, під підлогою храму було виявлено два поховання. Тодішній намісник монастиря вирішив з неясних причин це приховати. За словами Кудрявцева, лише «лет через 40 после этого» один із очевидців події розповів «кое-кому» про загадкову знахідку. Своєю чергою, сам Кудрявцев дізнався про неї «от большого знатока Киево-братской старины», чие ім'я він не називає. Власне цьому «знатоку» належать і припущення про те, що у соборі були тоді віднайдені могили митрополита Паїсія Лігарида та гетьмана Петра Сагайдачного.

На жаль, перевірити інформацію, наведену в статті Кудрявцева, сьогодні неможливо, оскільки Богоявленський собор Братського монастиря був розібраний у 1935 р.²⁶, а згадані в повідомленні поховання знищено. Утім, є сподівання, що введення до наукового обігу цього невеличкого тексту приверне увагу дослідників київського некрополя.

---

²⁴ ІР НБУВ, ф. Х, спр. 18670, арк. 2.

²⁵ Там само, арк. 3.

²⁶ Катерина Гончарова, «Богоявленський собор», *Пам'ятки України* 1 (2013): 12.

П. П. Кудрявцев

**О некоторых погребениях под полом
Великой церкви Братского монастыря²⁷**

Сообщаю то, что слышал по этому предмету от большого знатока Киево-братской старины. Ему же принадлежат и излагаемые ниже соображения о лицах, к которым могут быть приурочиваемы обнаруженные под полом великой церкви Братского монастыря погребения.

В 1878 или 79-м году в этой церкви чугунный пол заменялся новым, из дубовых квадратов. Одновременно перед двумя боковыми кивотами с иконами Б[ожией] Матери и Николая Чудотворца устроились мраморные // ступени*. Воспользовавшись открывшеюся при этом возможностью, тогдашний наместник Братского монастыря игумен Антоний Барвинский²⁸, скромнейший, набожнейший и всецело преданный монастырю монах, взявши с собою другого монаха, помоложе, которому доверял, спустился с ним в подполье храма. Там, с правой стороны, как раз перед иконою Б[ожией] Матери, они обнаружили гроб, и когда стали его открывать, то прежде всего обнаружили митру, хорошо сохранившуюся. Благочестивые иноки сначала подумали, что и тело погребенное сохранилось, но в следующий же момент стало ясно, что, кроме праха, от него ничего не осталось. Тогда они перешли на левую сторону и там нашли каменный гроб, вскрывать который

---

²⁷ Згори сторінки рукою Петра Кудрявцева синім чорнилом (яке ідентичне чорнилові всього тексту) поставлено римську цифру «III». Поруч червоним олівцем поставлено «XV». Остання цифра вказує на номер матеріалу в архівній папці № 109 і, скоріш за все, не належить Кудрявцеву. Тут і далі арабськими цифрами позначено коментарі публікатора, натомість примітки самого Кудрявцева марковані зірочками та залишено в авторській редакції.

* Н. Мухин. Киево-Братский училищный монастырь. Исторический очерк. К. 1893. Стр. 268.

²⁸ Архимандрит Антоній (в миру — Симеон Дометійович Барвинський, 1835–1904) був намісником Братського монастиря з 1877 по 1904 рр., а також виконував обов'язки духівника Київської духовної академії. Див.: «Архимандрит Антоний, наместник Киево-Братского Богоявленского монастыря: Некролог», *Киевские епархиальные ведомости* 44, отд. неоф. (1904): 1086–1088.

не пытались. Тем // кончилось обследование подполья великой церкви Братского монастыря. Антоний, умевший молчать, запретил и своему спутнику рассказывать о том, что они спускались в подполье храма. Только лет через 40 после этого, будучи глубоким старцем, спутник игумена Антония поведал кое-кому о том, что он когда-то видел, и в результате я получил возможность поделиться этим сообщением с исследователями Киевского некрополя.

Чи ж, спрашивається, погребення були знайдені под полом вел[икой] церкви Братского монастыря?

Первое погребение, несомненно, архиерейское, ибо у православных, кроме архиерея, никого в митрах не хоронили²⁹, но в Брат-

---

²⁹ Митра як головний убір єпископів на православному Сході вперше згадується у XV ст., однак широкого розповсюдження носіння митр під час богослужіння набуває лише у XVI–XVII ст. У другій половині XVII ст. у східних патріархатах митри носили як патріархи, так і митрополити, архієпископи та єпископи. У Московії з XVI ст. відомі митри у вигляді шапок з опушкою, поява яких не пов'язана з грецькою традицією. Їх одягали тільки за межами храму під час хресних ходів з огляду на кліматичні умови; від другої половини XVII ст. тут почали також вживати митри за грецьким зразком. Московський собор 1674 р. закріпив за патріархом право носіння митри з хрестом, митрополитам дозволялося носити позолочені митри, а решті архиєреїв — лише посріблені. Згідно з московською традицією, право носіння митри також мали архимандрити. Зокрема, Собор 1674 р. дозволив носити позолочені митри настоятелям Троїце-Сергієвої лаври, Рождественського монастиря у Володимирі та Чудова монастиря у Москві, тоді як решта архимандритів могла носити лише посріблені митри. Див.: Н. Пальмов, «Об омофоре, саккосе и митре (Историко-археологический этюд)», *Труды КДА* 7/8 (1912): 402–424; А. Ткаченко, «Митра», в *Православная энциклопедия* (Москва: Православная Энциклопедия, 2017), 45: 421–423.

Що ж до Київської митрополії, то тут уже в середині XVII ст. митри носили не тільки митрополити, але й єпископи та архимандрити. Див.: А. А. Дмитриевский, «Митра: Историко-археологический очерк», *Руководство для сельских пастырей* 11 (1903): 300–301. Потому, як настоятелі Києво-Братського монастиря отримали у 1732 р. титул архимандритів, їм теж належало право носіння митри під час богослужіння. Див.: Володимир Бурега, Володимир Пидгайко, «Киево-Братский Богоявленский училищный мужской монастырь», в *Православная энциклопедия* (Москва: Православная Энциклопедия, 2013), 32: 693. Перша митра, зроблена у 1732 р. для архимандрита Амвросія Дубневича та вкрита срібним окладом, зберігалася у ризниці Братського монастиря. Її опис див.: Николай Мухин, *Киево-Братский училищный монастырь. Исторический очерк* (Київ: Тип.

ском монастире архиереи в качестве настоятелей появились лишь в 18... г.³⁰, причем никто из них не умер, // пребывая в Братском монастире, и, след[овательно], никто из них не похоронен в Братском монастире. Значит, в гробу, обнаруженном в 1879-м г., погребен какой-то сторонний для Братского монастиря архиерей. Таким мог быть только известный авантюрист, Газский митрополит

Н. Т. Корчак-Новицкого, 1893), 296–297. Утім, хоч архимандрити могли носити митру, їх ховали у чернечому облаченні (мантії та клобучі), тобто за чернечим обрядом, який не передбачає покладання митри до труни — на відміну від єпископів, архиєпископів та митрополитів, яких ховали за священницьким чином, тобто одягали у повне богослужбове облачення та з митрою. Відоме, зокрема, поховання Київського митрополита Рафаїла Заборовського († 1747) у крипті Софійського собору у Києві: у його труні знайдено й митру. Див.: В. Назар, «Реставрація поручів і омофору з поховання Київського митрополита Рафаїла Заборовського (2 половина XVIII ст.)», в *Проблеми збереження, консервації, реставрації та експертизи музейних пам'яток: тези доповідей VIII міжнародної науково-практичної конференції, 28–30 травня 2008 р.* (Київ, 2008), 66–69. Сказане дозволяє погодитися з Кудрявцевим, що описане ним поховання могло належати лише архиерею, хоч брак інформації про форму віднайдену у труні митри та про матеріал, з якого її було зроблено, ускладнює точнішу ідентифікацію сану спочилого.

³⁰ Тут у рукописі пропуск. Автор мав на увазі, що лише у XIX ст. настоятелів Братського монастиря почали висвячувати в єпископський сан. Імовірно, Кудрявцев просто не пам'ятав, хто саме з настоятелів першим отримав цей сан. Микола Мухін у своїй монографії вказує, що першим настоятелем монастиря в єпископському сані став єп. Інокентій (Борисов) (Мухін, *Киево-Братский*, 229), однак джерела цього не підтверджують. Ректор КДА архимандрит Інокентій був висвячений в єпископа Чигиринського, вікарія Київської єпархії 21 листопада 1836 р. Хоч він і залишався після цього на посаді ректора КДА, проте отримав в управління Михайлівський Золотоверхий монастир, у зв'язку з чим керуючим Братським монастирем з 8 лютого 1837 р. став інспектор КДА архимандрит Григорій (Миткевич). Див.: Марина Ткачук, «Інокентій (Борисов), святий», в *КДА в іменах*, 1 (А–К): 574–583; Світлана Кузьміна, «Григорій (Миткевич), архієпископ», в *Там само*, 401. Насправді першим, хто поєднав єпископське служіння з посадою настоятеля Києво-Братського монастиря, був ректор КДА єп. Філарет (Філаретов). 28 березня 1874 р. його висвятили в сан єпископа Уманського, другого вікарія Київської єпархії, із залишенням на посаді ректора та настоятеля Києво-Братського монастиря. Див: Світлана Кузьміна, «Філарет (Філаретов), єпископ», в *КДА в іменах* (Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016), 2 (Л–Я): 740.

Паисий Лигарид³¹, о котором «14 сентября 1678 года киевский воевода Михаил Андреевич Голицын доносил государю, что 186 году (1678 г.) августа 24 Паисия Лигарида в Киеве не стало, “а тело его поставлено в Братском монастыре в склепу, а не погребено”, при чем воевода прислал и роспись оставшегося после Паисия имущества. Указом государя от 30 сентября велено было тело Лигарида погребсти в Братском монастыре, а имущество его передать в тот же монастырь на помин его души»^{**} .//

Итак, вопрос о личности погребенного в Братском монастыре архиерея решается достаточно твердо. Но кто был положен в каменном гробу? Несомненно, это погребение давнее, ибо, насколько знаю, уже в XVIII-м веке в каменных гробах не хоронили, и столь же несомненно, что в храме, притом в каменном гробу, погребено было лицо, занимавшее при жизни высокое положение. Если теперь припомним, что «любитель и ктитор» Братского монастыря, знаменитый гетман Петр Конашевич Сагайдачный († 10 апреля 1622 г.), был погребен «при церкви братской»^{***}, т. е. при старой деревянной церкви Братского монастыря, то само собою напрашивается предположение: при постройке теперешней великой церкви // Братского монастыря (построена около 1693 г. изволением гетмана Ивана Мазепы³²) не оказалась ли могила Сагайдачного внутри этой церкви, и не его ли гроб видел игумен Антоний Барвинский в 1879 году? Но это только предположение. Чтобы оценить степень его вероятности, помимо обследования интересующего нас каменного гроба, необходимо принять во внимание и те данные,

³¹ Паїсій Лігарид (грец. Παΐσιος Λιγαρίδης, 1610–1678) — митрополит Гази в юрисдикції Єрусалимського патріархату. Від 1662 р. мешкав у Москві, де брав активну участь у церковно-політичній боротьбі. Див., наприклад: Г. Воробьев, «Паисий Лигарид или Лихарид», в *Русский биографический словарь*, изд. под наблюдением А. А. Половцова (Санкт-Петербург: Тип. И. Н. Скороходова, 1902), 13: 118–122.

^{**} Греч[еские] статейные списки — № 12, стр. 1098 и 1107. См. у проф. Н. Ф. Каптерева «Характер отношений России к правосл[авному] Востоку в XVI и XVII столетиях». Изд. 2. Серг[иев] Посад, 1914. Стр. 206–207.

^{***} Мухин, о. с., стор. 42 и 44.

³² Будівництво Богоявленського собору Братського монастиря тривало з 1690 по 1696 р. за проектом російського архітектора Йосипа Старцева, запрошеного до Києва гетьманом Іваном Мазепою. Див.: Гончарова, «Богоявленський собор», 2–13.

какие собраны в книге М. Т. Мухина³³ о Киево-Братском монастыре, данные, следует прибавить, неопределенные и разноречивые.

В заключении два слова еще об одном погребении в стенах Братского монастыря. 7-го октября 1747 г. скончался питомец старой Киевской академии, знаменитый путешественник Василий Григорович-Барский, погребенный за восточной стеной великой церкви Братского монастыря с правой стороны. На могиле его лежит каменная плита, почти вросшая в землю, а против нее вделана в стену церкви чугунная плита с известными виршами-эпитафией: «Того Василя сей покрываетъ камень» и т. д.^{****} Интересно, что Аскоченский в своей книге «Кієвъ съ древнѣйшимъ его училищемъ Академією» (издана в Киеве в 1856-м году) не упоминает о чугунной доске (см. ч. II, стр. 44), а мой осведомитель, о котором я упоминал в начале своего сообщения, говорил мне, что вирши сначала были вырезаны на каменной надгробной плите, и только впоследствии, когда слова эпитафии стали стираться, заказана была чугунная плита, на которой воспроизведена была эпитафия. Когда это было — точных данных я не могу сообщить, но, очевидно, после 1856-го года, раз Аскоченский о плите не упоминает.

Bibliography

- Arkhip Moskovskoi dukhovnoi akadiemii, papka 86, tietradi 1–6.
Arkhip Moskovskoi dukhovnoi akadiemii, papka 89, tietradi 8–11.
Arkhip Moskovskoi dukhovnoi akadiemii, papka 90.
Arkhip Moskovskoi dukhovnoi akadiemii, papka 92.
Arkhip Moskovskoi dukhovnoi akadiemii, papka 93.
Arkhip Moskovskoi dukhovnoi akadiemii, papka 101, matierial I, V–VII.
Arkhip Moskovskoi dukhovnoi akadiemii, papka 109, matierial XIII.
Arkhip Moskovskoi dukhovnoi akadiemii, papka 112, matierial I; IV, tietradi 1–2; V; VII.
Dmitriievskii, A. A. «Mitra: Istoriko-arkhieologichieskii ochierk». *Rukovodstvo dlia sielskikh pastyriei* 11 (1903): 297–310.

³³ Так у рукописі. Отже, прізвище та ініціали Мухіна написано українською мовою (рос. Николай Феодосиевич Мухин, укр. Микола Теодосійович Мухін).

^{****} См. у Мухина, стр. 161–162.

Honcharova, Kateryna. «Bogoiavlenskyi sobor». *Pamiatky Ukrainy* 1 (2013): 2–13.

Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho, f. X, spr. 18670.

Institut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho, f. X, spr. 22883.

Kudriavtsev, Pietr. «Konspekt liektsii po Istorii novoi russkoi literatury (chitannykh na poltavskikh ziemskikh uhitielskikh kursakh, chitannykh lietom 1911 g.» In *Otchiet o ziemskikh uhitielskikh obshchieobraazovatelnykh kursakh 1911 g. v Poltavie*, 20–34. Poltava, 1911.

Kuzmina, Svitlana. «Hryhorii (Mytkevych), arkhiepyskop». In *Kyivska dukhovna akademiia v imenax: 1819–1924: Encyklopediia u 2-kh tomakh*, edited by M.L. Tkachuk, V.S. Briukhovecky, 1 (A–K): 401–404 (Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2015).

Kuzmina, Svitlana. «Filaret (Filaretov), yepyskop». In *Kyivska dukhovna akademiia v imenax: 1819–1924: Encyklopediia u 2-kh tomakh*, edited by M.L. Tkachuk, V.S. Briukhovecky, 2 (L–Ya): 740–743 (Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2016).

Mukhin, Nikolai. *Kievo-Bratskii uchilishchnyi monastyr. Istorichieskii ochierk*. Kiev: Tip. H. T. Korchak-Novickoho, 1893.

Nazar, V. «Restavraciia poruchiv i omoforu z pokhovannia Kyivskoho mytropolyta Rafaila Zaborovskoho (druha polovyna XVIII stolittia)». In *Problemy zberezhenia, konservacii, restavracii ta ekspertyzy muzeinykh pamiatok: tezy dopovidei VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferencii, 28–30 travnia 2008 roku*, 66–69 (Kyiv, 2008).

Palmov, N. «Ob omoforie, sakkosie i mitrie (istoriko-arkhieologichieskii etiud)». *Trudy KDA* 7/8 (1912): 402–424.

Pastushenko, Liudmyla. «Kudriavtsev Petro Pavlovych». In *Kyivska dukhovna akademiia v imenax: 1819–1924: Encyklopediia u 2-kh tomakh*, edited by M.L. Tkachuk, V.S. Briukhovecky, 1: 729–735 (Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2015).

Tkachienko, A. «Mitra». In *Pravoslavnaia entsyklopediia*, 45: 421–423 (Moskva: Pravoslavnaia Entsyklopediia, 2017).

Tkachuk, Marina, and Buriega, Vladimir. «Matieraly k biografii profiessora Kievskoi dukhovnoi akademii P. P. Kudriavceva v archivie Moskovskoi dukhovnoi akademi: ich predistoriia i istochnikoviedchieskii potencial». *Trudy KDA* 27 (2017): 154–175.

Tkachuk, Maryna. «Afonyskiy Sergii Petrovych». In *Kyivska dukhovna akademiia v imenax: 1819–1924: Encyklopediia u 2-kh tomakh*, edited by M. L. Tkachuk, V. S. Briukhovecky, 1 (A–K): 193–195 (Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2015).

Tkachuk, Maryna. «Inokentii (Borysov), sviatytel». In *Kyivska dukhovna akademiia v imenax: 1819–1924: Encyklopediia u 2-kh tomakh*, edited by M. L. Tkachuk, V. S. Briukhovecky, 1 (A–K): 574–583 (Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2015).

Verbylenko, G. «Komisii poraionnoho doslidzhennia istorii Ukrainy pry VUAN: stvorennia, funktsii, archiv». *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky: Mizhvidomchyi zbirnyk naukovykh prac* 17 (2007): 49–63.

Vorobiev, G. «Paisij Ligarid ili Likharid». In *Russkii biograficheskii slovar*, edited by A. A. Polovcov, 13: 118–122 (Sankt-Pietierburg: Tip. I. N. Skorokhodova, 1902).

«Vospominaniia Ekateriny Pietrovny Kudriavcevoi o yeio otce, byvshem profiessorie Kievskoi dukhovnoi Akadiemii Pietre Pavlovichie Kudriavcevie», edited by Marina Tkachuk, and Vladimir Burega. *Trudy KDA* 27 (2017): 178–199.

Abstract

Unknown Research of Kyiv Theological Academy Professor Peter Kudryavtsev about Burial Places in the Kyiv Confraternal Monastery Cathedral

This publication involves the scientific circulation of the manuscript of Kyiv Theological Academy Professor Peter Kudriavtsev, which is dedicated to the burials revealed in the underground of Epiphany cathedral of Kyiv Confraternal monastery in 1878–79. During replacement of the cathedral floor, the vicar of the monastery went down to the underground where he found burial of two before unknown persons. In one coffin there was miter. The other coffin, which appeared to be made of stone, was not opened and investigated. According to P. Kudriavtsev's assumptions, in the first coffin Metropolitan of Gaza Paisios Ligarides was buried, a well-known church figure of the 17th century. The stone coffin could belong to Hetman Petro Sahaidachny.

Both burials were been carried out in Confraternal monastery, before Epiphany Cathedral had even been built. Possibly, during building the cathedral both tombs got into a cathedral area (in its underground). These burials were never investigated and were lost during the cathedral destruction in 1935. P. Kudriavtsev has received the information on the specified burials from the expert on the Kyiv olden time not named in 1920th. Possibly, the presented text of the article represents the message made by Kudriavtsev on one of the sessions of the Commission of Kyiv and Right-bank Ukraine which operated at the Historical section of Ukrainian Academy of Sciences in 1924–1931. The manuscript has remained in the Archive of the Moscow Theological Academy.

Keywords: Kyiv Theological Academy, Kyiv Confraternal Monastery, Moscow Theological Academy, Peter Kudriavtsev, Ukrainian Academy of Sciences, Paisios Ligarides, Petro Sahaidachny, Kyiv necropolis, mitre, burial.